

παράστασις τῶν ἀντικειμένων, αἴρονται τὰ ὅρια πού χωρίζουν αὐτά, καί τὰ πάντα γεμίζουν ἀπό τόν ὑπερκόσμιον καί θεῖον δυναμισμόν¹.

Δι' ὅλα αὐτά εἰς τόν Λούβαριν ἔκαμνον ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν οἱ νυκτερινοὶ περίπατοι, τοὺς ὁποίους καί συνέχιζε συχνάκις μέχρι τῶν μεταμεσονυχτίων ὥρῶν. Αἱ πλαστικάί, αἱ συμβολικαί καί ποιητικαί ἐκφράσεις τῆς φύσεως παρεῖχον πάντοτε κατὰ τοὺς περιπάτους ἐκείνους νέας παρορμήσεις πρὸς πνευματικούς στοχασμούς. Τὸ πνεῦμα τοῦ Λούβαρι ἐπλησίαζε δι' αὐτῶν ὄλονέν καί ἐγγύτερον πρὸς τὸ βαθύτερον νόημα τῆς θείας δημιουργίας².

4. Ἀντιλήψεις περὶ ἀνθρώπου.

α'. Ἡ πνευματικότης τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ ὅλον ὑπόβαθρον τῆς πνευματικότητος τοῦ Λούβαρι εἶναι καθαρῶς ἀνθρωπολογικόν, προβάλλεται δὲ διὰ τῆς ψυχολογίας, ὡς καί διὰ τῆς ἀξιολογίας. Κατὰ τόν Λούβαριν, ὁ ἀνθρώπος εἶναι τὸ μεγαλύτερον μυστήριον τοῦ σύμπαντος³, διότι μόνος αὐτὸς αἰσθάνεται γύρω του τὸ μηδέν, τὸ ὁποῖον εἶναι δι' αὐτὸν τὸ πᾶν⁴. Τὸ μηδέν τοῦτο προβάλλεται παντοῦ καί συνεχῶς ὑπὸ τῆς κοινῆς μοίρας τῶν ἀνθρώπων, τουτέστιν τοῦ θανάτου, ἡ δύναμις τοῦ ὁποίου ἔρχεται νὰ σβῆσῃ πᾶν ὅ,τι πολυτιμότερον ἔχομεν, τὴν ἀτομικότητά μας, τὸν ἐσωτερικόν μας κόσμον, τὰς ἰδέας καί τὰ ὄνειρά μας. Οὕτω βλέπει ὁ Λούβαρις πρὸ τοῦ θανάτου γιγαντούμενον τὸ μέγα καί ἀγωνιώδες ἐρώτημα περὶ τοῦ σκοποῦ καί τοῦ νοήματος τοῦ ἀνθρωπίνου βίου⁵. Ἡ ἀγωνία τοῦ θανάτου ὑπάρχει ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἀπίστους, ἀλλ' ἀκόμη καί εἰς τοὺς πιστούς, τοὺς ζῶντας ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ, διότι καί οὗτοι δὲν γνωρίζουν τί ἀκριβῶς ἀκολουθεῖ μετ' αὐτόν. Οὗτοι ὅμως δὲν φοβοῦνται τὴν δύναμιν τοῦ θανάτου, διότι κατέχουν βεβαίαν τὴν ἐλπίδα, ὅτι δι' αὐτοῦ εἰσέρχονται εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀγάπης καί τῆς μακαριότητος τοῦ Θεοῦ⁶. Μόνον οἱ ἥρωες τῆς πίστεως εἶναι ἀπηλλαγμένοι τῆς ἀγωνίας τοῦ θανάτου, διότι μόνον δι' αὐτοὺς ὁ θάνατος δὲν σημαίνει ἐξαφάνισιν τῆς ὑποστάσεώς των· «μόνον χάριν σταθε-

1. Ἄθως σελ. 22.

2. Ν. Π. Α' 10 ἐξ. καί σελ. 14: «Τὰς νυκτερινὰς περιπλανήσεις αἰσθάνομαι ὡς ἐπιτυχῆ ποιήματα, τὰ ὁποῖα ὁμοιάζουν πρὸς ἰσχυρὰς πνοὰς τοῦ ἀνέμου, πού παρασύρουν εἰς τὸ μηδέν τὰ ψυχικά μου ὅρια». Πρβλ. καί σελ. 51: «... ἀραιώνουν τὰ σκότῃ τῆς τραγικῆς μας ὑπάρξεως μετ' τὴν ἴδια σιωπηλὴ ἀπλότητα, μετ' τὴν ὁποῖαν ἀραιώνει τὰς σκιάς τῆς νύκτας τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ».

3. Ν. Π. Α' 61.

4. Ν. Π. Β' 139.

5. Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας ἐκδ. 1η, τόμ. Α' σελ. 10 ἐξ.

6. Eduard Sprangers Philosophie des Geistes ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 81.

ρᾶς τινος βεβαιότητος πορεύεται τις πρὸς τὸν θάνατον, ἐνῶ ἡ αἰωνία ἐν τῷ προβληματικῷ ἐμμονῇ στερεῖται τῆς δυνάμεως πρὸς ὑπερνίκησιν»¹.

Ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ἔγκειται οὐχὶ εἰς πᾶν ὅ,τι ἕκαστος ἐπιτυγχάνει εἰς τὴν ζωὴν του, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐπιζητεῖ². Διὰ τὸν ἄνθρωπον τὸ πᾶν εἶναι ἡ προσπάθεια, ἡ ὁρμὴ πρὸς τὸ τέλειον καὶ ἡ νοσταλγία αὐτοῦ³. Ὁ ἄνθρωπος παρὰ τὴν μακράϊωνα αὐτοῦ ἱστορίαν ἐκζητεῖ πάντοτε τὰ αὐτὰ πράγματα καὶ περιστρέφεται συνεχῶς περὶ τὰ αὐτὰ ἐρωτήματα, τὰ ὅποια καὶ ἀνακύπτουν συνεχῶς μετὰ τῆς αὐτῆς ἰσχύος εἰς τὰς ψυχὰς ὄλων τῶν ἀτόμων ἐκάστης γενεᾶς⁴. Ταῦτα συμβαίνουν, διότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἡ νοσταλγία τῆς αἰωνιότητος, ἡ ὁποία προσλαμβάνει ἀξίαν καὶ περιεχόμενον μέσα εἰς τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν μας⁵. Μέσα εἰς τὸν ψυχικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀπέραντον βάθος, ξυπνοῦν νοσταλγίαι, αἱ ὁποῖαι εἶναι δύσκολον νὰ περιγραφοῦν καὶ νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν των ὕφην, διότι τὰ περισσότερα συμβάματα τοῦ ψυχικοῦ βίου εἶναι ἄρρητα, ὡς ὑπαγορεύσεις τοῦ ἀνεκφράστου μυστηρίου, τὸ ὅποιον συντελεῖται πάντοτε εἰς τὸ βάθος τοῦ ἐσωτερικοῦ μας κόσμου. Ὁ ἄνθρωπος φέρει εἰς τὸ βάθος τῆς ὑποστάσεώς του στοιχεῖα ὑπέρτερα τῆς ἐγκοσμίου σχετικότητος⁶. Αὐτὰ ἀκριβῶς γεννοῦν εἰς τὴν ψυχὴν του τὸ αἶσθημα τῆς ἀνεστιότητος καὶ τὴν νοσταλγίαν τῆς λυτρώσεως⁷. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει πνευματικός, διὸ καὶ ρέπει ἐκ φύσεως πρὸς τὴν μεταφυσικὴν καὶ τὸ μυστήριον⁸. Ἡ ζήτησις ἐνὸς ξένου κόσμου, ὡς βεβαιότητος ἅμα καὶ ἀμφιβολία, ὡς ἱκανοποίησις καὶ ὁρμὴ, συνιστᾷ τὸ τραγικὸν μεγαλεῖον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος δουλεύει εἰς τὰς φυσικὰς του ὁρμάς, τὰς ὁποίας ἔχει κοινὰς πρὸς τὰ λοιπὰ ζῶα⁹, αἰσθάνεται κατὰ κανόνα τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκφράζη τὸ περιεχόμενον τοῦ στήθους του. Ὅσον δὲ βαθύτερον εἶναι τὸ βίωμα αὐτοῦ, τόσον εἶναι κραταιότερα καὶ ἡ ἀνάγκη αὐτή¹⁰. Ἀντιθέτως ἡ ἀταραξία ὁμοιάζει πρὸς ὕπνον χωρὶς ὄνειρα

1. Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας τόμ. Α' σελ. 74.

2. Ν. Π. Β' 146.

3. Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας τόμ. Α' σελ. 11: «Εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐγκαταλείψωμεν αὐτὰ χωρὶς ν' ἀπολέσωμεν συγχρόνως μέρος τῆς ψυχῆς μας».

4. Ν. Π. Β' 147 καὶ Eduard Sprangers Philosophie des Geistes ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 82. Πρβλ. Ἐκκλησιαστῆς α' 9-11.

5. Ν. Π. Β' 101.

6. Ὁ Λούβαρις διεκρίνετο διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς ὑπ' αὐτοῦ πνευματικῆς ἐκτιμήσεως τοῦ ἀνθρώπου, διὸ καὶ ἐπεδείκνυε τυφλὴν ἐμπιστοσύνην πρὸς πάντας. Ἡ ἐμπιστοσύνη αὐτῆ ἐκλονίσθη μόνον περὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του (Ν.Π. Β' 8).

7. Eduard Sprangers Philosophie des Geistes, ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 81.

8. Ν. Π. Α' 43.

9. Ν. Π. Β' 21.

10. Ἄθως σελ. 82.

και προς ζωὴν ἀνευ χαρᾶς¹. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου μὴ ἀρκουμένη εἰς τὰ πενιχρὰ μέσα ἐκφράσεως τῶν πόθων τῆς, τὰ ὅποια τῆς παρέχει τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, χρησιμοποιοεῖ ἀκόμη καὶ αὐτὴν τὴν ἔξω αὐτῆς φύσιν. Ἡ φύσις ἀποβαίνει τὸ κάτοπτρον τῆς ψυχῆς, καθόσον συχνάκις ἐμβάλλομεν τὸν ἑαυτὸν μας εἰς τὰ ἀψυχα ὄντα, τὰ ὅποια οὕτω προσωποποιοῦμεν καὶ καθιστῶμεν σύμβολα τῶν ὀνείρων μας, τῶν πόνων μας καὶ ἐν γένει τῶν ἐσωτερικῶν μας καταστάσεων. Οὕτως ἀποκαλύπτομεν δι' αὐτῶν τοὺς ἐνδομύχους πόθους τοῦ ἐσωτερικοῦ μας κόσμου². Ὁ ἄνθρωπος φθάνει εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ θείου, ἐπειδὴ φέρει ἐντὸς τοῦ στήθους του τὸ φῶς τῆς θεότητος. «Ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν ἔζη ἐν ἡμῖν, πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ καταθέλγη ἡμᾶς τὸ θεῖον;»³ Τὸ «αἰώνιον», τὸ ὁποῖον ζῆ καὶ ἐνεργεῖ, δι' ὅλων τῶν ὄντων, μεταθέτει τὸ σύμπαν εἰς τὰ μύχια βάθη τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως⁴. Διὰ τοῦτο ὁ ἄνθρωπος ἀποβαίνει τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος, νοεῖται δὲ ἀκόμη καὶ ὡς δημιουργικὴ μονὰς καὶ ἐστὶα φωτός, διὰ τῆς ὁποίας ἀναπτύσσεται ἡ ἐπιστήμη, ἡ τέχνη, ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ θρησκεία, καὶ ἐρμηνεύεται ὀρθῶς ἡ ἔννοια τῆς ὑπάρξεως καὶ τὸ νόημα τῆς δημιουργίας⁵.

Ἡ πνευματικὴ ὑπόστασις τοῦ ἀνθρώπου σώζεται μόνον διὰ τῆς ἀναφορᾶς αὐτῆς πρὸς τὸ θεῖον, ἡ ὅποια εἶναι πάντοτε δυνατὴ παρὰ τὰς ἀντιξοότητας τῆς ζωῆς⁶. Δι' αὐτῆς τῆς ἀναφορᾶς ἡ διαστολὴ διαδέχεται τὴν συστολὴν τῆς ψυχῆς, ἥτις οὕτω κατακυριεύεται ἀπὸ τὴν ἐκστασιν, εὐρύνεται μέχρι τοῦ ἀπείρου καὶ ἐλευθεροῦται, ἔστω καὶ διὰ μίαν μόνον στιγμὴν, ἀπὸ τὰ ὀδυνηρὰ δεσμὰ τῆς καθημερινῆς ζωῆς⁷. Τῶν μετεωρισμῶν τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνόδου αὐτοῦ εἰς τὰ πνευματικὰ ὕψη προηγεῖται ἡ κάθοδος εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ψυχὴν⁸. Ἡ ἱκανότης πάντως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, νὰ στρέφεται ἐκ τῶν ἐνδον πρὸς τὰ ἄνω, ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν. Αὕτη ὁμοιάζει πρὸς τὸ σιγοῦν ὄργανον τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως, τὸ ὁποῖον περιμένει μιὰν ἐορτὴν διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ καὶ μεταλλάξῃ ἐντὸς μιᾶς στιγμῆς τὰς δυνατότητάς του εἰς κατακλυσμόν μουσικῶν τόνων καὶ ἀρμονίας⁹. Τὸ αἰσθημα τῆς ἐπαφῆς πρὸς τὸ ὑπεραισθητὸν προσλαμβάνει

1. Ν. Π. Α' 70.

2. Ν. Π. Α' 105.

3. Ἀλήθεια καὶ Πόησις σελ. 15.

4. Ν. Π. Α' 187.

5. Ν. Π. Β' 21.

6. Ν. Π. Α' 3.

7. Ν. Π. Α' 184.

8. Ν. Π. Β' 147: «Πρέπει νὰ κατέλθωμεν προηγουμένως εἰς τὰ βάθη τῆς ἰδίας μας ψυχῆς. Πρέπει νὰ γνωρίζῃ κανεὶς πρῶτον νὰ πίπτῃ, νὰ πίπτῃ μέσα εἰς τὸ βάθος τοῦ ἑαυτοῦ του. Διότι ἡ πτώσις ἀκριβῶς ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν ἀσφαλεστέραν ἄνοδον».

9. Ν. Π. Α' 218.

ύψηλὴν ἔντασιν, ὅπου παρουσιάζεται καὶ δρᾶ ἡ μεγαλοφυΐα¹. Δι' αὐτῆς συντελεῖται ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἰδίᾳ ὅταν αὕτη συμβάλλῃ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου κατανόησιν τῆς πνευματικῆς του ἀξίας. Ἡ συνειδησις τῆς πνευματικῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ τὴν ἀπαρχὴν καὶ τὴν πρώτην μορφήν τῆς πίστεως, διὰ μόνῃς τῆς ὁποίας δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ βλέπῃ ἐπέκεινα τοῦ παρόντος. Πᾶσα ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ συντελεῖται εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου, ὅπου διαλάμπει διὰ τῆς πίστεως τὸ καθαρὸν φῶς τῆς πνευματικῆς ὕφῃς καὶ ἀξίας αὐτοῦ². Διὰ τῆς πίστεως καταυγάζεται πᾶσα ἐγκόσμιος θλίψις καὶ ἐνισχύεται ἡ αἴσθησις μιᾶς ἀνωτέρας ζωῆς³. Οὕτω γίνονται οἱ ἄνθρωποι ὠραῖοι, μόνον ἐφ' ὅσον διὰ τῆς πίστεως ἀναλαμβάνουν εἰς τὴν ψυχὴν των τὸ θεῖον⁴. «Διότι ὁμορφία δὲν εἶναι οὔτε μόνον κάτι τὸ ἐπίγειον οὔτε μόνον κάτι τὸ θεϊκόν, ἀλλὰ ἡ διαπότισις τοῦ γηίνου διὰ τοῦ θείου καὶ ἡ σχηματοποίησις τοῦ θείου διὰ τῆς αἰσθητῆς μορφῆς, εἰς τὰ πρόσωπα τῶν ἀνθρώπων»⁵.

β') Ἡ προσωπικότης τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος προσλαμβάνει ἰδιαιτέραν ἀξίαν ὡς προσωπικότης. «Κάθε μέγας πού προβάλλει ὑπεράνω τῆς ἱστορικῆς ροῆς, οὗτος ἐγίνε προσωπικότης διὰ τῆς ἐπαφῆς του πρὸς τὸ Ἅγιον⁶. Κατὰ τὸν Λούβαριν, ἡ προσωπικότης νοεῖται ὡς προσπάθεια, ὡς ἀγὼν καὶ ὀλοκλήρωσις⁷, ὅπερ σημαίνει πρωτίστως τὴν διατήρησιν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ μέτρου καὶ τῆς ἁρμονίας, ἔτι δὲ καὶ τὴν οὕτω συντελουμένην προσέγγισιν τοῦ «Ἀπολύτου»⁸. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ὑψωθῇ εἰς προσωπικότητα, ἵνα μὴ χάσῃ τὸν ἑαυτὸν του μέσα εἰς τὴν ἀδιάκοπον ροὴν τοῦ χρόνου⁹. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι εὐκόλον, διότι, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος¹⁰, ὁ ἄνθρωπος περικλείει μέσα εἰς τὸν ἑαυτὸν του δύο ἐγῶ¹¹, «τὸ κτηνώδες καὶ τὸ πνευματικόν»¹². Διὰ τοῦ ἀγῶ-

1. Ν. Π. Α' 184.

2. Eduard Sprangers Philosophie des Geistes σελ. 82.

3. Αὐτόθι σελ. 81.

4. Ν. Π. Β' 55.

5. Ν. Π. Β' 55.

6. Ν. Π. Β' 37.

7. Ν. Π. Β' 28. Πρβλ. Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας τόμ. Α' σελ. 11.

8. Ν. Π. Β' 27.

9. Ν. Π. Β' 24.

10. Ρωμ. ζ' 14-15.

11. Ν. Π. Α' 183: «Ἱερὸν δέος κυριαρχεῖ τῆς ψυχῆς μου, καὶ μὲ μόλις συγκρατούμενην συγκίνησιν εἰσέρχομαι εἰς τὸν ναόν, τὸν ὁποῖον ἱδρυσεν ὁ Βάγνερ εἰς τὸ ὄνειρον τοῦ λυτρωμοῦ. Ποῖος περισσότερον ἀπὸ αὐτὸν ὠραματίσθη τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν σύγκρουσιν τῶν δύο ψυχῶν, πού κλείομεν ἐντὸς τοῦ στήθους μας;» Αὐτόθι σελ. 134-135: «Ἐντὸς ἡμῶν ἀντιμάχονται δύο διάφοροι κόσμοι, τὸ κτηνώδες καὶ τὸ πνευματικόν».

12. Πρβλ. Ν. Π. Α' 134 ἐξ.

νος τοῦ πνευματικοῦ ἐγὼ κατὰ τοῦ κτηνώδους ὑψούμεθα εἰς προσωπικότητα. Μόνον ἡ στροφή τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ πνευματικὰ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ λυτρώσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ «προσωπικότητα»¹. Ἡ ζωὴ δὲ ἐκάστου δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ προσδοκία αὐτῆς τῆς στιγμῆς². Ἡ στιγμή αὐτὴ ἔρχεται, ὅταν ἐκ τῆς φυσικῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου ἀναβλαστήσῃ οὐσιαστικῶς ἡ πνευματικὴ ζωὴ. «Ὅταν συμφιλιώνωνται οἱ δύο θεοὶ ἐντὸς τοῦ στήθους μας χαμογελαῖ ἡ ἁρμονία τοῦ ἐνδομύχου κόσμου, ἀλλὰ ταυτοχρόνως παύει τότε συνήθως ὁ ἄνθρωπος νὰ ζητῇ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὸ ὑψηλότερον, διότι τότε ἡ φύσις φροντίζει νὰ ὠθῇ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ ἄνω, τῇ βοήθειᾳ τοῦ μεγάλου αὐτῆς πάθους πρὸς τὸ θεῖον»³. Ἡ προσωπικότης εἶναι τὸ μοναδικὸν ὄργανον τῆς κοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς τελείας γνώσεως Αὐτοῦ. Διότι, ὡς λέγει ὁ Γκαϊτε, «μόνον ὅλα μαζὺ τὰ ὄργανα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἡμποροῦν νὰ μᾶς γνωρίσουν τὸ Ὑψιστον καὶ νὰ μᾶς ὀλοκληρώσουν»⁴. Ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος κατατείνει ὅλον ἐν νὰ τελειωθῇ πνευματικῶς, ἔχει ἐν μόνον ἐγὼ ὡς κέντρον τῆς προσωπικότητός του. Τοῦτο δὲ ζητεῖ, παρὰ τὴν στενότητα καὶ τὸν δαιμονισμόν τῆς ζωῆς, τὴν ἀπόλαυσιν πάσης στιγμῆς, διὸ καὶ δὲν ὑποκύπτει οὔτε εἰς τὸν ὀρθολογισμόν, οὔτε εἰς τὰ παντοῖα ἄλλα προσκόμματα τοῦ πεπερασμένου κόσμου, ἀλλὰ κατευθύνεται συνεχῶς ὑπὸ τῆς ἀπεράντου αὐτοῦ ὀρμῆς⁵. Οὕτως ὡς προσωπικότης προβάλλει ὁ ἄνθρωπος σταθερὰν ἀντίστασιν ἐναντι τῆς παροδικότητος τῆς στιγμῆς καὶ τῆς σχετικότητος τῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων. Δι' αὐτῆς ὀρμῆς πρὸς τὸ ἀπεριόριστον, ἀκόμη καὶ ὁσάκις δὲν ἐπιτρέπουν τοῦτο αἱ συνθήκαι τῆς ζωῆς, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουν συνήθως συγκεκριμένα πράγματα⁶.

Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου παρουσιάζει περιεχόμενον πλουσιώτερον καὶ πνευματικώτερον διὰ πάντα, ὅστις ἀνεδείχθη προσωπικότης, διότι ἡ προσωπικότης προβάλλει ὡς σκοπὸν τῆς ζωῆς τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας. Αὕτη δὲ παρέχει εἰς τὰ ἄτομα τοὺς πνευματικωτέρους τίτλους εὐγενείας⁷. Ἡ ἀναζήτησις τῆς ἀληθείας ἐκτείνεται πολὺ πέρα τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως, καθόσον ἡ ἐννοια τῆς ἀληθείας εἶναι καθαρῶς θρησκευτικὴ ἐννοια καὶ σχετί-

1. Ν. Π. Β' 22.

2. Ν. Π. Β' 27. Πρβλ. Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας τόμ. Α' σελ. 15.

3. Ν. Π. Α' 194.

4. Ν. Π. Α' 182: «Ἡ προσωπικότης εἶναι δι' ἐμὲ τὸ καταφύγιον, τὸ ὁποῖον... θὰ μὲ προστατεύσῃ κατὰ τῶν σκιῶν, πού μαζὺ μὲ τὸ δειλινὸν ἀνίστανται μέσα εἰς τὰ ἐρημικὰ ἐρείπια τῆς ψυχῆς μου...». Αὐτόθι σελ. 13.

5. Ν. Π. Α' 186.

6. Αὐτόθι.

7. Ν. Π. Α' 26.

ζεται ούσιαστικῶς πρὸς τὰς ἀπολύτους θρησκευτικὰς ἀξίας¹. Ἡ ἀνεύρεσις τῆς ἀληθείας δὲν εἶναι πάντοτε εὐχερής, καθόσον ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ μίαν ἀδιάλλακτον ἐναλλαγὴν ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως, ἓνα συνεχῆ ριπτασμόν². Πάντως διακρίνει τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου ὁ πόθος πρὸς τὸ ὑπεροχώτερον, ἡ ἀνάγκη τοῦ ὕψους, ἀπὸ τοῦ ὁποίου βυθίζεται ἀσφαλέστερον τὸ βλέμμα εἰς τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς, οἷονδῆποτε καὶ ἂν παρουσιάζεται τὸ νόημά της. Εἰς τὴν ζωὴν δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ διακρίνωμεν τὸ πραγματικὸν ἀπὸ τὸ φανταστικόν³, διότι τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ μορφή αὐτῆς τελοῦν εἰς διαρκῆ πάλην πρὸς ἄλληλα. Οὕτω συμβαίνει, ὥστε, ἐνῶ τὸ πραγματικὸν νόημα τῆς ζωῆς ἐγκείται εἰς τὴν ἀναζήτησιν τοῦ θείου φωτὸς καὶ εἰς τὴν ἀνίχνευσιν τῆς ὑπερτάτης ἀξίας, δι' ἧς μόνης κατανοεῖται ἡ οὐσία τῆς ὑπάρξεως καὶ ἡ ἀποστολή τοῦ ἀνθρώπου⁴, ἡ ζωὴ τῶν ἀτόμων νὰ ἐκτυλίσσεται γύρω ἀπὸ τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ νοσταλγίας καὶ στυγνῆς πραγματικότητος⁵. Ἡ ἐκλογή τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν εἶναι θέμα ἐνὸς ἐκάστου. Ὁ ψυχικὸς δὲ βίος τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἀξία τῆς προσωπικότητός του καὶ ἡ τύχη τοῦ πολιτισμοῦ κρίνονται ἐκ τῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν λαμβάνει ἕκαστος ἔναντι τοῦ διλήμματος τούτου τῆς ἐκλογῆς. Ἡ πάλη τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν ἐκλογὴν ταύτην ἔχει ἰδιαιτέραν ἀξίαν ὡς προσπάθεια ἀνυψώσεως τοῦ ἀτόμου, συντελεῖται δὲ αὕτη κυρίως διὰ τῆς ἐπιστήμης⁶, ὡς καὶ δι' ὄλων τῶν ἄλλων μορφῶν τοῦ πολιτισμοῦ⁷. Ὁ ἄνθρωπος ἀνυψώνει δι' αὐτοῦ εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ θρύλου πᾶν ὅ,τι εἶναι γνησίως ἀνθρώπινον καὶ προϊόν αὐτῆς τῆς τραγικῆς πάλης, ἵνα οὕτως ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸ ἀδηφάγον στόμα τοῦ χρόνου τὰ ἐπιτεύγματα τῶν προσπαθειῶν του⁸. Διὰ τῆς πάλης ταύτης δημιουργεῖται ὁ πολιτισμὸς, ὡς μιὰ πολύφωνος μουσικὴ ἁρμονία, τῆς ὁποίας τὸ νόημα παρουσιάζει ἀπεριόριστον ἔκτασιν. Ὁ πολιτισμὸς ἔχει τὰ βασικὰ αὐτοῦ θέματα, τὰς ἀποχρώσεις καὶ τὰς παραλλαγὰς του, ὡς ἀκριβῶς καὶ πᾶσα μουσικὴ μελωδία. Εἶναι δὲ διὰ τὸν πολιτισμὸν βασικὰ θέματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα διαρκῶς ἐναλλάσσουν τὰς μορφὰς αὐτῶν, καὶ τὰ ὁποῖα διὰ τῶν ἐναλλαγῶν των δημιουργοῦν τὴν καθόλου κίνησιν τοῦ πολιτισμοῦ· ταῦτα εἶναι λ.χ. ἡ θρησκεία, ἡ φιλοσοφία, ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ τέχνη⁹. Πᾶσα μεγάλη δημιουργία, πᾶν πολιτιστικὸν ἐπίτευγμα, πᾶσα πράξις ἡρωϊσμοῦ καὶ αὐτοθυσίας εἶναι ἐν εἶδος Ἀγίας Γραφῆς, εἰς τὰς σε-

-
1. Ν. Π. Α' 127.
  2. Ν. Π. Α' 22.
  3. Ν. Π. Α' 195.
  4. Ν. Π. Β' 153.
  5. Ν. Π. Α' 3.
  6. Ν. Π. Α' 43.
  7. Ν. Π. Α' 162.
  8. Ν. Π. Α' 161 ἐξ.
  9. Ν. Π. Α' 140.

λίδας τῆς ὁποίας δυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν τὸ μέγα γεγονός τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ¹. Οὐδεμία δὲ δημιουργία καὶ οὐδεις ἥρωϊσμός εἶναι νοητὰ χωρὶς τὴν συναρπαγὴν τοῦ οὐρανοῦ². Διὰ τοῦτο καὶ κάθε δύναμις εἶναι πραγματική καὶ δημιουργική, μόνον ὡσάκις στηρίζεται ἐπὶ τῆς πίστεως εἰς τὰς μεγάλας ἀξίας³. Διὰ τοῦτο πᾶσα μὴ ἀληθῆς δύναμις καταντᾷ συχνάκις εἰς ἐκμετάλλευσιν τῶν μικρῶν καὶ ἀνισχύρων ἀνθρώπων, ἐν ὀνόματι μάλιστα τῶν μεγάλων ἀξιῶν, τῶν ὁποίων καὶ παρουσιάζεται φορεὺς καὶ φρουρός⁴. Ἐνεκα τοῦ καταντήματος τούτου ἐπιβάλλεται, ὅπως μάθουν ὅσοι ἄρχουν, νὰ πειθαρχοῦν καὶ νὰ σέβωνται τὴν ἱεραρχίαν τῶν ἀξιῶν, ἔτι δὲ καὶ νὰ ὑποτάσσουν τὸ ἄτομόν των εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἀληθοῦς νοήματος τῆς δυνάμεως⁵. Παρὰ ταῦτα ἡ πολιτική παρουσιάζεται εἰς τὴν πραγματικότητα ἐκ φύσεως καιροσκόπος, ἀπλῶς πρὸς διατήρησιν καὶ κατάχρησιν τῆς δυνάμεως⁶. Ὁ ἄνθρωπος τῆς σημερινῆς ἐποχῆς ζῆ μέσα εἰς τὴν πάλιν δύο ἀντιτιθεμένων μεταξὺ τῶν κόσμων, καὶ διεξάγει τὸν τραχύτερον ἀγῶνα τῆς ἱστορίας, κινδυνεύων ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ συντριβῆ μεταξὺ αὐτῶν. Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τοῦτον χαρακτηρίζεται ἡ ἐποχὴ ἡμῶν ὡς ἡ ἐποχὴ τῆς μεγαλυτέρας κρίσεως τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος⁷.

5. Ἀντιλήψεις περὶ πολιτισμοῦ.

Ὁ πολιτισμὸς εἶναι ἔκφρασις τοῦ ἐνδομύχου πόθου τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ τοῦ ἀγῶνος, ὁ ὁποῖος διεξάγεται εἰς τὰ ἔσχατα βάθη τῆς προσωπικότητος του, πρὸς λυτρωμὸν ἀπὸ τὴν παροδικότητα⁸. Δὲν νοεῖται δὲ ὁ πολιτισμὸς ἀπλῶς ὡς ὑποδούλωσις τῆς φύσεως εἰς τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ὡς ἀποπνευματώσις τῆς φύσεως καὶ ὡς διαπότισις τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων καὶ φαινομένων ἀπὸ τὸ πνεῦμα. Τὰ πάντα προσλαμβάνουν διὰ τοῦ πολιτισμοῦ κάποιαν ἐσωτερικότητα καὶ συγκεκριμένον νόημα, καθοριζόμενον πάντοτε ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου⁹. Τοῦτο συντελεῖται δι' ὅλων τῶν μορφῶν τοῦ πολιτισμοῦ, κατ' ἐξοχὴν ὅμως διὰ τῆς τέχνης, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θρησκείας. Διὰ τοῦτο καὶ χαρακτηρίζεται ὁ πολιτισμὸς ὡς «τριφωνία τοῦ πνεύ-

1. N. Π. Β' 93.

2. N. Π. Β' 116.

3. N. Π. Β' 87.

4. N. Π. Β' 83.

5. N. Π. Β' 87.

6. N. Π. Β' 83.

7. N. Π. Α' 130: «Εἰς ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος τῆς Εὐρώπης ἀπαιτεῖται ἡ ἔμφανις ὑπερμέτρως μεγάλης προσωπικότητος ἢ μία πλήρης καταστροφή ἢ μᾶλλον καὶ τὰ δύο, πρῶτον ἡ καταστροφή καὶ δεύτερον ἡ προσωπικότης».

8. N. Π. Α' 140.

9. N. Π. Α' 184.

ματος», τουτέστιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῇ ἱστορίᾳ¹. Ἡ φιλοσοφία, ἡ τέχνη καὶ ἡ καθόλου ποικιλία τῶν πνευματικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι διάφοροι γλῶσσαι, διὰ τῶν ὁποίων ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἐκφράζει τὰ βιώματά της, εἶναι τονικοὶ χρωματισμοὶ τῆς αὐτῆς ἁρμονίας καὶ ἀπόπειραι ἐρμηνείας τοῦ νοήματος τῆς ὑπάρξεως².

Ὁ πολιτισμὸς νοεῖται πρωτίστως ὡς ἡ αἰωνία κίνησις μεταξὺ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, διὸ καὶ χαρακτηρίζεται, ὡς τὸ ἀμυδρὸν ἀπαύγασμα τοῦ ἀδιαπεράστου μυστηρίου τοῦ Θεοῦ³. Πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀληθές περὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, τοῦτο ἰσχύει καὶ δι' ὀλόκληρον τὸν πολιτισμὸν, ὅπως δηλαδὴ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εἰς τὸν αἰσθητὸν κόσμον, οὕτω καὶ τὰ φαινόμενα καὶ τὰ γεγονότα τοῦ ἱστορικοῦ βίου εἶναι αἰσθητὰ ἐκδηλώσεις καὶ ἐνσαρκώσεις οὕτως εἰπεῖν τοῦ καθολικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον σφύζει ὀπισθεν τῆς ἱστορικῆς ροῆς⁴. Οὕτως ἀποβαίνει οὐσιαστικωτέρα ἡ ἐξάρτησις τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν, καθόσον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένη μετὰ τῶν ἐκφάνσεων τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐνῶ δὲ ὁ πολιτισμὸς ἐκπηγάζει ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἰδία διευρύνεται καὶ τελειοῦται δι' αὐτοῦ⁵. Διὰ τοῦτο πᾶς πολιτισμένος ἄνθρωπος αἰσθάνεται τὸν ἔξω κόσμον οὐχὶ ξένον πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλ' ὡς τὸ ζωντανὸν συμπλήρωμα τοῦ ἰδίου ἐγῶ⁶.

Ὁ ἔξω κόσμος ἴσχυε διὰ τὸν Λούβαριν ὡς τὸ καλύτερον μέσον αὐτογνωσίας καὶ θεογνωσίας. Τοῦτο φαίνεται ἐντόνως εἰς τὰς περιγραφὰς τῶν Νοσταλγικῶν Περιπλανήσεων, ὅπου χαρακτηριστικῶς λέγονται λ.χ. τὰ ἐξῆς: «Παρατηρῶν κανεῖς τὴν φύσιν αὐτὴν (τῆς Γερμανίας), ὅπου ὅλα συγγέονται πρὸς ἀλλήλα καὶ ἀποτελοῦν ἀκαθόριστον ὅλον, ἐννοεῖ πῶς ὡ ψυχὴ τοῦ βορρᾶ ὠδηγήθη εἰς συλλήψεις, οἷα ἡ τοῦ Φάουστ, καὶ εἰς ἄρσιν τῆς διαφορᾶς ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου, ὡς εὐρίσκομεν αὐτὴν εἰς τὸν γερμανικὸν μυστικισμόν»⁷. Ὁ θαυμασμὸς τοῦ Λούβαρι πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Γερμανίαν, τὰς ὁποίας καὶ ἐχαρακτήριζεν ὡς τὸ κέντρον τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἦτο πρωτίστως θαυμασμὸς τῆς φύσεως αὐτῶν. «Οὐδαμοῦ φύσις καὶ πνεῦμα, ὕλη καὶ πολιτισμὸς, μορφή καὶ περιεχόμενον εἶναι τόσον πολὺ συνδεδεμένα πρὸς ἀλλήλα καὶ ἐξηρητημένα ἀπ' ἀλλήλων, ὅσον εἰς τὰς χώρας, πού διαρρέει ὁ Ρῆνος καὶ ὁ Δούναβις»⁸. Εἰς τὰς χώρας αὐτὰς «ἡ φύσις ἐπῆρε κάποια ψυχικὴ πνοὴ ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν, ὅπως ἐξ ἄλλου προσέλαβε καὶ αὐτὸς

1. Ν. Π. Α' 88.

2. Ν. Π. Α' 140 καὶ 179.

3. Ν. Π. Α' 26.

4. Ν. Π. Α' 121.

5. Ν. Π. Α' 30-31.

6. Ν. Π. Α' 143.

7. Ν. Π. Α' 93.

8. Ν. Π. Α' 6 καὶ 238.

κάτι ἀπὸ ἐκείνην»¹. Τοπεῖα, πόλεις καὶ μνημεῖα ἀποκαλύπτουν τί τὸ θεῖον καὶ τὸ πνευματικόν. Ἐκάστη πόλις ἐκφράζει τί τὸ ἔμψυχον καὶ τὸ προσωπικόν, ἓνα βαθὺ νόημα, τὸ νόημα τῆς ἱστορίας, τὸ ὁποῖον καὶ διαλαλεῖται διὰ τῶν ἱστορικῶν μνημείων, τῶν παραδόσεων, τῶν ἀναμνήσεων καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς². Αἱ πόλεις γενικῶς ἐκφράζουν διὰ τῆς ἱστορίας αὐτῶν ὅλας ὁμοῦ τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ πνεύματος³. Ἐκάστη πόλις διατηρεῖ τὴν προσωπικότητά της. Ὅπως ἡ φυσιογνωμία τοῦ ἀνθρώπου ἐκφράζει τὴν πνευματικὴν του κατεύθυνσιν, οὕτως καὶ ἐκάστη πόλις ἐκφράζει τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον τὴν ἐμορφοποίησεν, ὡς καὶ τὰς ἀξίας, αἱ ὁποῖαι διέγραψαν τὸν ἱστορικὸν αὐτῆς βίον⁴.

Οὕτως ὑποστηρίζει ὁ Λούβαρις, ὅτι διὰ τοῦ ἔξω κόσμου παύει τὸ θεῖον νὰ εἶναι ὑπερβατικὴ παράστασις, καθόσον τοῦτο ἐνσαρκούται διὰ τῶν φυσικῶν πραγμάτων καὶ ἐγκλείεται ἐντὸς αὐτῶν. Αἱ ἐπιστῆμαι ἀναπτύσσουν τὰς σχέσεις μεταξὺ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἔξω κόσμου. Αὗται πάλιν μᾶς ἀναγκάζουν νὰ εἴμεθα λίαν ἐπιφυλακτικοὶ εἰς τὰς προβλέψεις ἡμῶν περὶ τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ ἔνεκα τῶν πολλῶν ἀσταθμῆτων παραγόντων τῆς ἱστορίας, ἡ δύναμις τῶν ὁποίων εἶναι ἀνυπολόγιστος⁵. Πάντως ἡ σχέση μεταξὺ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἐκτὸς αὐτῆς κόσμου, ἡ ἀναπτυσσομένη διὰ τῶν ἐπιστημῶν, ἀποβαίνει τὸ μέτρον ἀξιολογήσεως τῶν πολιτισμῶν. Ἡ σχέση αὕτη ποικίλλει ἀναλόγως τῶν λαῶν καὶ τῶν ἐποχῶν. Εἰς τοὺς πρωτογόνους λαοὺς τὴν σχέσιν ταύτην χαρακτηρίζει τὸ χάος, τὸ ὁποῖον μεταστρέφεται εἰς «κόσμον» κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἄνθρωπος καὶ κόσμος προβάλλουν διὰ τῆς μεταξὺ αὐτῶν ἀγάπης, ὡς μία οὐσιαστικὴ ἐνότης⁶. Κατὰ τὸν Λούβαριν, «κλασσικὸν ἀποβαίνει πᾶν ὅ,τι μᾶς ἀναγκάζει νὰ λάβωμεν θέσιν ἀπέναντί του, ἐπειδὴ συναισθανόμεθα τὸ πανανθρώπινον μεγαλεῖόν του καὶ τὴν αἰωνιότητα τῶν ἀξιῶν ποὺ ἐνσαρκώνει, εἴτε ὡς τέχνη ἐμφανίζεται, εἴτε ὡς φιλοσόφημα ἢ θρησκεία»⁷. Τὸ μεγαλοῦργημα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐκτιμᾶται ὡς ἐκφρασις τοῦ ἀληθοῦς ἀνθρωπισμοῦ, διὸ καὶ ὑποστηρίζεται, ὅτι οὐδεὶς ἀληθινὸς ἀνθρωπισμὸς ἤμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ χωρὶς τὴν ζεῖδωρον πνοὴν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος⁸. Ἡ ἀλήθεια αὕτη οὐδέποτε ἐξετιμήθη πρεπόντως. Ἐνεκα ἀκριβῶς τῆς ὀρθῆς ταύτης

1. Ν. Π. Α' 5.

2. Ν. Π. Α' 139.

3. Ν. Π. Α' 122 ἐξ. καὶ 113.

4. Ν. Π. Β' 15. Τὴν Βιέννην χαρακτηρίζει ὡς τὴν ψυχὴν τῆς ἀνθρωπότητος (αὐτόθι Α' 123), σύμβολον τοῦ ἀνθρωπισμοῦ (αὐτόθι Α' 135) καὶ ἐστὶν τοῦ πολιτισμοῦ (αὐτόθι Α' 52).

5. Ν. Π. Α' 127.

6. Ν. Π. Α' 143.

7. Ἄθως σελ. 183.

8. Ν. Π. Α' 157.

ἐναρμονίσεως πνεύματος καὶ δυνάμεως ἐμεγαλύνθη καὶ αὐτὴ ἡ Ῥώμη καὶ ὑψώθη εἰς σύμβολον καθολικῆς ἐνότητος, ἁρμονίας καὶ ἀσφαλείας¹. Κατὰ τὸν Λούβαριν, ἰδιαιτέραν ἀξίαν διὰ τὸν πραγματικὸν ἀνθρωπισμὸν ἔχει ἡ ἑλληνικὴ παράδοσις, τὴν ὅποιαν καὶ θεωρεῖ ὡς τὴν ἐπιβίωσιν παντὸς ὅ,τι ἔζησε πρὸ ἡμῶν, ἠναλώθη εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐδημιούργησε πολιτισμὸν, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἔκφρασις εἶναι πλήρως δυνατὴ μόνον διὰ συμβόλων². Τὴν παράδοσιν ταύτην ἐκφράζει κάλλιον παντὸς ἄλλου ἢ λαϊκὴ τέχνη, καθόσον αὐτὴ εἶναι ἡ γνησιωτέρα ἔκφρασις τῆς λαϊκῆς ψυχῆς. Ἐνεκα τούτου κακίζει δριμύτατα τὴν περὶ αὐτῆς ἀδιαφορίαν τοῦ κράτους, ἐνῶ ἐξ ἀντιθέτου ἐπαινεῖ πᾶσαν σχετικὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν³. Τὴν ἠθικὴν κατάπτωσιν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας χαρακτηρίζει μετ' ἀποτροπιασμοῦ καὶ τραγικοῦ πάθους, ὡς τὴν πλεόν ἐπικίνδυνον ἀπόδειξιν τῆς ἀποκοπῆς αὐτῆς ἀπὸ τῆς γνησίας κλασσικῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως⁴. Ὁ Λούβαρις ὑπογραμμίζων ὡς κύριον ἐκπολιτιστικὸν ἰδανικὸν τοῦ μὲν μεσαίωνος τὴν ἐξάρτησιν πάντων ἀπὸ ἐνὸς προσώπου, τοῦ προσώπου τοῦ ἡγεμόνος ἢ τοῦ ἐπισκόπου, ἢ τοῦ πολεμιστοῦ, ἢ τοῦ ἀνθρώπου τῆς θεωρίας (προφήτης), ἢ τέλος τοῦ ἀνθρώπου τῆς δράσεως⁵, τῆς δὲ ἐποχῆς τῆς διαφωτίσεως τὴν ἀβαθῆ καὶ ἀψυχολόγητον ἐνασχόλησιν περὶ τὴν φιλοσοφικὴν θεώρησιν τῶν πάντων⁶, ἀποφαίνεται κατηγορηματικῶς καὶ περὶ τοῦ συγχρόνου ἡμῶν πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποίου θεωρεῖ ὡς κύριον χαρακτηριστικὸν τὴν καθόλου πνευματικὴν σύγχυ-

1. N. Π. Β' 102 καὶ 121.

2. N. Π. Β' 12. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Eduard Spranger (ἄρθρον ἐν Frankfurter Allgemeine τῆς 6.12.1957 ἐπὶ τῇ 70ῃ ἐπετηρίδι τοῦ Λούβαρι), ὁ Λούβαρις ἀντελαμβάνετο τὸ πνεῦμα τῆς κλασσικῆς Ἑλλάδος ὡς τὴν πηγὴν τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐχαρακτήριζεν ὡς εἰδωλολάτρας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος τοὺς λησμονήσαντας τὴν ἀλήθειαν ταύτην καὶ μὴ ἐκτιμῶντας πᾶν ὅ,τι δὲν ἀνῆκεν εἰς τοὺς κλασσικοὺς χρόνους τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Παρὰ ταῦτα τὸν ἴδιον προσεῖλκυε περισσότερο τὸ πνεῦμα τοῦ βορρᾶ, διότι εἰς τὴν ψυχὴν του δὲν συνεβιβάζετο ἡ διάκρισις μορφῆς καὶ περιεχομένου, ὡς αὕτη συνετελεῖτο διὰ τοῦ φωτὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀριστοτελικῆς σκέψεως (N.Π. Α' 93).

3. N. Π. Α' 34.

4. Ἄθως σελ. 8: «Ἀπὸ τὴν καμπίναν μας ὑπεχρεώθημεν νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ὀλονύκτιον συνομιλίαν νεαρῶν καὶ νέων ταξιδευόντων εἰς τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου. Μᾶς ἐκυρίευσε φρίκη, ἀηδία καὶ ἀγανάκτησις, δι' ὅσα ἤρχοντο μέχρι τῶν ἀκοῶν μας. Χυδαῖα ἀνέκδοτα, αἰσχρολογίαι, βδελυραὶ ἱστορίαι, ποὺ μᾶς ἔκαμαν νὰ κοκκινίζωμεν καὶ ὅλα αὐτὰ μπροστὰ εἰς τοὺς γονεῖς των, οἱ ὁποῖοι τὰ ἠνείχοντο. Τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρατηρεῖ κανεὶς ὅπου καὶ ἂν σταθῇ. Γιατὶ ὅχι; Θεάτρα, κινηματογράφοι, περιοδικά, βιβλία, προσπαθοῦν νὰ ἐμβάλλουν τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὁ ἀνθρώπος πρέπει νὰ ζῇ διὰ τὰς ὁρμὰς καὶ τὰ ἐνστικτὰ του. Εἶναι ὁ καλῦτερος καὶ ἀσφαλέστερος τρόπος διὰ νὰ παύσῃ κανεὶς νὰ εἶναι ἀνθρώπος ἢ διὰ νὰ μὴ γίνῃ ποτέ».

5. N. Π. Β' 61.

6. N. Π. Α' 73.

σιν»¹. "Όθεν «οὐδὲν θαῦμα, ὅτι χίλιοι δαίμονες ἀλωνίζουσι τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου»². Θεωρεῖ δὲ ὡς ἐκδηλώματα τῆς συγχύσεως ταύτης τὴν ἀπέραντον καὶ καθολικὴν ἀνησυχίαν, τὸν διαρκῆ ἀγῶνα μεταξύ ἐνστίκτου καὶ καθαρᾶς λογικῆς, ὡς καὶ τὴν ἐσωτερικὴν δυσαρμονίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸν ἀκαταμάχητον πόθον τῆς φυγῆς αὐτῶν πρὸς τὸ ὑπερβατικόν. Τὴν κρίσιν ταύτην θεωρεῖ ἰδιαιτέρως σοβαρὰν διὰ τὴν θρησκείαν ἕνεκα τῆς κατ' αὐτῆς καταιγίδος τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ τῆς θεωρίας τοῦ Freud, διότι δι' αὐτῶν ἀφ' ἑνὸς ἐξαφανίζεται τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεως καὶ περιέχεται εἰς μεγίστην κρίσιν ὁ ἀστικός φιλελευθερισμός, ἀφ' ἑτέρου δὲ συνειδητοποιοῦνται αἱ ἀδυναμίαι τοῦ ἀνθρώπου, καλλιεργεῖται ἡ ἀπόγνωσις πρὸ τῆς συναισθήσεως τοῦ μηδενός καὶ ὑπερβάλλονται οἱ πραγματικοὶ κίνδυνοι τῆς ζωῆς. Κατὰ τὴν ἐκφρασὴν Γάλλου θεατρικοῦ συγγραφέως: «οἱ παλαιοὶ ἐμψυχώνουν τὴν φύσιν, ὅπως δεικνύει ἡ μυθολογία τους. Ὁ νεώτερος ὅμως ἄνθρωπος ἀφήρησε τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὴν φύσιν. Προσπαθεῖ νὰ κυριαρχήσῃ ἐπ' αὐτῆς διὰ τῆς τεχνικῆς καὶ ὄχι νὰ τὴν κατακτήσῃ διὰ τῆς ἐμψυχώσεως, μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ὑποίας ἐπιφέρει τὴν ἄρσιν τῆς ἀντιθέσεως καὶ τὴν ἔνωσιν ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τῆς τεχνικῆς κυριαρχίας ἀποκτᾶ τὴν ψευδαίσθησιν, ὅτι ἀπήλλαξε τὸν ἑαυτόν του ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσίαν τῆς εἰμαρμένης»³. Ἡ τραγωδία τοῦ παρόντος θεωρεῖται ὡς συνισταμένη εἰς τὸν μικρὸν ἀριθμὸν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἠμποροῦν νὰ ἀκούουν τὴν φωνὴν τοῦ πνεύματος, καθόσον τὸ σύνολον τοῦ λαοῦ ἔπαυσε νὰ μετέχῃ δημιουργικῶς εἰς τὰς οὐσιώδεις ἐκδηλώσεις τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς, ὡς καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν διὰ τῆς συμμετοχῆς ταύτης. Εἰς τὸ κακὸν τοῦτο ὑποστηρίζεται, ὅτι συνέβαλε καὶ ἡ νεωτέρα ψυχολογία, ἡ ψυχολογία τῶν τύπων τῆς προσωπικότητος, καθόσον δι' αὐτῆς ἐξαίρεται ἡ συμβολὴ τῶν ἀτόμων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐπικράτησιν τῶν ἀξιῶν⁴. Ὡς τρόπος οὐσιαστικῆς ἀντιδράσεως ὑποδεικνύεται ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ ποικίλα πολιτικά, κοινωνικά καὶ κοσμοθεωριακὰ δημαγωγικὰ συνθήματα, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον ἀντλεῖται ἀκόμη ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ληξάσης ἐποχῆς. Τὴν ἀπαλλαγὴν δὲ ταύτην ἐγγυᾶται μόνον ἡ στροφὴ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν του, καὶ ἡ ἐμμονὴ εἰς αὐτόν⁵. Ἡ στροφὴ αὕτη εἶναι στροφὴ πρὸς τὰς ἠθικάς καὶ τὰς πνευματικάς ἀξίας, πρὸς τὸν ἀληθῆ ἰδεαλισμόν, ὅστις καὶ εἶναι ὁ μόνος ἀνταποκρινόμενος εἰς τὴν ἐσωτέραν ὑφὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ ὁ μόνος ἱκανὸς νὰ σώσῃ αὐτόν καὶ τὸν πολιτισμόν.

Ὁ Λούβαρις ἐθαύμαζε τὴν Γερμανίαν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐθεώρει

1. Ν. Π. Α' 51.

2. Ν. Π. Α' 43.

3. Ν. Π. Α' 58.

4. Ν. Π. Α' 151.

5. Μεταξὺ δύο κόσμων σελ. 254.

διδάσκαλον τῆς ἀνθρωπότητος ἕνεκα τῆς ιδεοκρατίας καὶ τῆς ἐσωτερικότητος τῶν ποιητῶν καὶ τῶν φιλοσόφων τῆς, ἰδίᾳ τῶν Goethe, Schiller, Hölderlin, Reine Maria Rilke, Kant, Hegel, Fichte, Schelling κλπ. Πάντες οὗτοι συνδέονται μεταξύ των διὰ τῆς κοινῆς πίστεως εἰς τὴν ιδεοκρατίαν¹. Κατὰ τὸν Λούβαριν, ἡ Γερμανία, ἡ χώρα τῶν μεγάλων ποιητῶν καὶ τῶν φιλοσόφων, ἡ χώρα τῆς φιλοσοφίας, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς θρησκείας², ἀπέβη ἡ κοίτις τῆς γνησίας εὐρωπαϊκῆς κοσμοθεωρίας ἕνεκα ἀκριβῶς τῶν ποικιλωνύμων ιδεολογιῶν αὐτῆς, αἱ ὁποῖαι προῆλθον ἀπὸ τὴν ἀντίθεσιν αὐτῆς πρὸς τὴν φυσιοκρατίαν τῶν νεωτέρων χρόνων³. Οὕτως ἠγωνίσθη αὕτη κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας πρὸς συμβιβασμὸν τῶν ἀξιῶν τοῦ παρελθόντος μετὰ τῶν ιδεῶν τοῦ ἐκάστοτε παρόντος. Μόνη αὕτη ἔδωσε λύσεις μεγαλειώδεις εἰς βάθος καὶ θαυμαστάς εἰς τόλμην, καὶ τοῦτο διότι ἐπέδειξεν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν πνευματικὴν ἔρευναν καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς «ιδέας», καὶ διότι κατεκυριεύθη ἀπὸ τὴν μεταφυσικὴν νοσταλγίαν. Ἀκριβῶς ἕνεκα τούτου ἔλαβεν αὕτη πολλὰς ὡς ἀμοιβὴν τὸν σταυρὸν τοῦ μαρτυρίου⁴, καθόσον αἱ τύχαι τῶν λαῶν δὲν εἶναι διάφοροι τῆς τύχης τῶν ἀτόμων. Κατὰ τὸν Λούβαριν, ἡ πνευματικότης τῆς Γερμανίας εἶναι ἀπότοκος τῆς γερμανικῆς ψυχῆς, τῆς ὁποίας κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ ζήτησις τοῦ θεοῦ καὶ ἡ νοσταλγία πρὸς τὸ ἀπεριόριστον⁵. Ἡ γερμανικὴ ψυχὴ ἐγκλείει ἐν ἑαυτῇ κάτι ἀπὸ τὸ πάθος καὶ τὴν τραγικότητα τοῦ μεσαιωνικοῦ ἥρωος τῆς Γερμανίας, τοῦ Φάουστ. Οὕτω δὲν εἶναι τυχαῖον γεγονὸς ἡ γερμανικὴ καταγωγὴ καὶ τοῦ ποιητοῦ τοῦ ἥρωος τούτου⁶. Ὁ κόσμος τοῦ Φάουστ εἶναι κόσμος ἡμίφωτος, ἀδιακόπου ἀγῶνος μεταξὺ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, εἶναι ὁ κόσμος ὄλων ὁμοῦ τῶν ἐν ροῇ δυνατοτήτων⁷. Οὕτω παραβάλλεται ὁ Φάουστ πρὸς ὅλα τὰ φαντάσματα τῶν ἐνδομύχων ἐνοράσεων καὶ προβάλλεται ὡς τὸ σύμβολον τῶν αἰωνίων δυνάμεων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ τῶν αἰωνίων πεπρωμένων τῆς ἀνθρωπότητος. Διὸ καὶ ὑφοῦται εἰς ἀλληγορίαν καὶ μεμορφοποιημένην ἔκφρασιν τῆς ἰδιοτυπίας τῆς γερμανικῆς ψυχῆς, καὶ γενικώτερον τοῦ ἀνησύχου καὶ πρὸς αἰωνίαν περιπλάνησιν ρέποντος γερμανικοῦ πνεύματος⁸, βασικὸν γνώρισμα τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ ὁρμὴ πρὸς τὴν πληρότητα τῆς ζωῆς καὶ ἡ δίψα πρὸς πραγματοποίη-

1. N. Π. Β' 19.

2. N. Π. Β' 125.

3. N. Π. Β' 21.

4. Ὁ Erich Seeberg εἰς ἐπιστολὴν του τῆς 8.11.1937 γράφει πρὸς τὸν Λούβαριν: «Sie sind derjenige unter den Griechischen Professoren, der die Probleme der Deutschen Wissenschaft beherrscht, wie ein Deutscher, und mit dem ein Gespräch nicht nur innere Verbindung erzeugt, sondern auch Fruchtbarkeit schenkt».

5. N. Π. Α' 141, καὶ 174.

6. N. Π. Α' 41.

7. N. Π. Α' 227.

8. N. Π. Α' 185 ἐξ.

σιν ὄλων τῶν ἀξιῶν τῆς ὑπάρξεως, ὁ τιτανισμός, αὐτὴ ἡ πεισματώδης ἐφεις τοῦ ἐωσφόρου, ἐκ τῆς ὁποίας προέρχεται καὶ πᾶσα σύγκρουσις¹. Σύμβολον τῆς τιτανικῆς αὐτῆς ὀρμῆς ἀπέβη ὁ Φάουστ, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Γκαϊτε πραγματοποιεῖ τὴν ποθητὴν ὀλοκλήρωσιν εἰς τὸν κόσμον τῆς φαντασίας, καθόσον τὴν ὀλοκλήρωσιν ταύτην δὲν ἐπιτρέπει ἡ πραγματικὴ ζωὴ, ἡ ἔχουσα κύριον χαρακτηριστικὸν τὸν περιορισμὸν καὶ τὴν στέρησιν². Ὁ Φάουστ τοῦ Γκαϊτε ἐκτιμᾶται ὡς τὸ αὐτοφάνες σύμβολον τῆς κοσμοθεωρίας ἐκείνης, ἡ ὁποία διερμηνεύει τὴν ἀπεραντωσύνην τοῦ πνευματικοῦ κόσμου καὶ παριστᾷ τὸν ἄνθρωπον ὡς λειβνιτιανὴν μονάδα, χάρις εἰς τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ὡς καὶ χάρις εἰς τὴν ὀρμὴν τῆς βουλήσεώς του³. Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ προσπάθεια τοῦ Γκαϊτε, ὅπως παρουσιάσῃ εἰς τὸν Φάουστ αὐτοῦ τὸ φῶς τῆς ἀνατολῆς νὰ ἀναφλέγῃ τὴν ἐπιθυμίαν του πρὸς τὴν ἀπεραντωσύνην καὶ νὰ ἀνοίγῃ τὸν κλειστὸν κόσμον τῶν πνευμάτων. Διὰ τοῦτο ἐπισημαίνονται αἱ ὥραι τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ὡς αἱ ἐπισημότεραι ὥραι τῆς ζωῆς τοῦ Γκαϊτε⁴.

Ὁ Λούβαρις θεωρεῖ ἀρχηγέτας τῆς προμηθεϊκῆς ταύτης κινήσεως τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος τοὺς φιλοσόφους Leibnitz καὶ Kant⁵, ὑπερτάτους δὲ ἐκπροσώπους τοὺς ποιητὰς Goethe καὶ Schiller. Τὸν τελευταῖον μάλιστα ἐκτιμᾷ καὶ ὡς κήρυκα τοῦ καθαροῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ τῆς ἀγνῆς προσωπικότητος⁶, ἥτοι τοῦ πνευματικῶς ἐλευθέρου ἀνθρώπου. Διὰ τὸν Γκαϊτε, τὸν ὁποῖον καὶ ἐθαύμαζεν ὡς τὸν πνευματικὸν γίγαντα τῆς Γερμανίας, ὁ Λούβαρις τονίζει, ὅτι οὗτος ἂν καὶ ἐκήρυττε τὸν πανθεισμόν⁷, διακρίνεται διὰ τὴν ροπὴν του πρὸς τὴν ὀλομέρειαν, καθόσον προέβαλεν ὡς σκοπὸν τῆς ζωῆς του τὴν βίωσιν ὄλων τῶν ἀξιῶν, ὁ δὲ βίος του δὲν ἦτο παρὰ ἀδιάκοπος προσπάθεια πρὸς τὴν ὀλοκλήρωσιν καὶ πρὸς τὸ ἰδανικόν, συνεχῆς ἀγὼν καθαρμοῦ καὶ ἐγκαρτερήσεως, νοσταλγία καὶ πίστις εἰς τὴν ἀθανασίαν⁸. Κατὰ τὸν Λούβαριν, ἡ ἰδεοκρατία τῆς Γερμανίας ἀπέρρευσε ἀπὸ τὴν καθαρὰν ἀντίληψιν περὶ τῆς προσωπικότητος, διὰ τῆς ὁποίας προελβήθη ἡ πραγματικὴ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου. Ταύτην κατεπάτησεν ὁμοῦς ὁ Χίτλερ, ὡς οὐδεὶς ἄλλος, καταπολεμήσας αὐτὴν ὡς εἰδωλολατρείαν⁹. Παρὰ ταῦτα ὁ Λούβαρις ἐπίστευε μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του, ὅτι ἡ Γερμανία ἔχει ἀναλάβει διὰ τῆς ἰδεοκρατίας τῶν

1. Αὐτόθι.

2. N. II. A' 185.

3. N. II. B' 41.

4. N. II. A' 228.

5. N. II. B' 20.

6. N. II. B' 41.

7. Αὐτόθι.

8. N. II. A' 190 ἐξ.

9. N. II. A' 84. Πρβλ. Ἀπομνημονεύματα ἄρθρον 3ον τῆς 5.4.1950 σελ. 4α: «Ὁ Χίτλερ εἶχε φροντίσει νὰ ἐξαφανίσῃ ἀπὸ τοὺς Γκαουλάιτερ τῶν ἐθνικοσοσιαλιστικῶν ὀρδῶν πᾶν ἀνθρώπινον αἴσθημα, καρδίαν καὶ Θεὸν καὶ ἠθικὴν συνείδησιν».

φιλοσόφων, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν ἐπιστημόνων της, ὡς ἰδικήν της ἀποστολήν, τὴν στροφήν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῶν παροδικῶν πραγμάτων πρὸς τὰ αἰώνια¹. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπεστήριζεν, ὅτι δικαίως «τὸ βλέμμα τῶν ἀνθρώπων τῆς προβληματικῆς καὶ ἀνησύχου ἐποχῆς μας εἶναι ἐστραμμένον πρὸς τὴν χώραν αὐτὴν»². Παραδόξως ὁ Λούβαρις ὑπεστήριζεν, ὅτι ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους κατ' οὐδένα τρόπον θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ γεννηθῇ εἰς τὰ μέρη τῆς Γερμανίας, καθόσον ἡ διάκρισις μορφῆς καὶ περιεχομένου δὲν νοεῖται ὑπάρχουσα εἰς τὴν χώραν αὐτὴν, ὅπως ἀκριβῶς προβάλλει αὐτὴν ὁ ἥλιος τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἀστικὴν³.

Ὁ Λούβαρις ἐξ ἀντιθέτου ἐθεώρει τὴν Ἀγγλίαν ὡς συνδυάζουσαν ἐπιτυχῶς τὸ πνεῦμα τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν, διὰ τῆς τόλμης, τῆς αὐτοπεποιθήσεως, τῆς ζωτικότητος, τῆς αὐτοκυριαρχίας, τοῦ αὐτοελέγχου καὶ τῆς διεθνοῦς προβολῆς⁴. Ταύτην χαρακτηρίζει ὡς χωροφύλακα τῆς ὑψηλοῦ πρὸς ἐπιβολὴν τοῦ κράτους τοῦ δικαίου καὶ καθοδήγησιν τῶν λαῶν εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτῶν ὀριμότητα⁵, παραβάλλει δὲ τοὺς κατοίκους αὐτῆς πρὸς ἐξήμερωμένους λέοντας, ἐτοίμους νὰ προασπίσουν τὰ δίκαια τῆς πατρίδος των⁶. Κατὰ τὸν Λούβαριν, ἡ Ἀγγλία ἀπέφυγε τὴν μονομέρειαν τῆς Σπάρτης χάρις εἰς τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ὑπ' αὐτῆς ἐκτίμησιν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, χάρις εἰς τὴν πίστιν της εἰς τὴν ἱεραρχίαν τῶν ἀξιῶν, ὡς καὶ χάρις εἰς τὴν καθαρὰν αὐτῆς ἀντίληψιν περὶ τῶν ἀνθρωπιστικοῦ ἰδεώδους. Διὰ τῶν παραγόντων τούτων ἐπέτυχε τὴν ἀμβλυνσιν τῆς ἐμφύτου⁷ σκληρότητος καὶ τῆς ὑπεροψίας τοῦ λαοῦ της, ὡς καὶ τῶν ὕβρεων αὐτοῦ, τῶν στοιχείων τούτων τῆς ἰσχύος. Ὁ Λούβαρις εἶχε λάβει κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον προσωπικὴν πείραν τοῦ συνδυασμοῦ τῆς δυνάμεως τῆς ὑπεροψίας καὶ τῆς πνευματικῆς εὐγενείας, διὰ τῆς γνωριμίας τοῦ Βασιλέως τῆς Μ. Βρετανίας καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ αὐτῆς Τσάμπερλαιν. Ὑπ' αὐτοῦ χαρακτηρίζονται καὶ «οἱ δύο λιτοί, ἀπέριττοι, προσηνεῖς, χωρὶς χειρονομίας, ἀληθινοὶ ἐκπρόσωποι τῆς δυνάμεως, πὺ ἔχει τὴν συναίσθησιν τῆς ἀληθοῦς ἀποστολῆς της»⁸. Διὰ τοὺς χαρακτηρισμοὺς τούτους τοῦ Λούβαρι, ὁ Νέστωρ Λάσκαρις κρίνων τὸν Β' τόμον τῶν «Νοσταλγικῶν Περιπλανήσεων» παρατηρεῖ λίαν εὐστόχως. «Ἀμφιβάλλω ἂν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ δοθῇ καλυτέρα ἐξήγησις καὶ ψυχολογικὴ ἀνά-

1. Ν. Π. Β' 24.
2. Ν. Π. Α' 41.
3. Ν. Π. Α' 93.
4. Ν. Π. Β' 87.
5. Ν. Π. Β' 83.
6. Ν. Π. Β' 85.
7. Αὐτόθι.
8. Αὐτόθι.

λυσες τῆς Βρεττανικῆς διεθνοῦς πολιτικῆς ἀπὸ ἐκείνην, πού μᾶς δίδει εἰς τὸ ζ' κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ δύναμις ὡς ἐπιταγή»¹.

Περὶ τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ τῆς Γερμανίας ὁ Λούβαρις ἐπίστευεν, ὅτι οὗτος εἶχε τὰς ρίζας του εἰς τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Νίτσε, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ καθόλου πνευματικότης τῶν Γερμανῶν ἐταυτίζετο πρὸς τὴν ἀνωτερότητα τῆς ψυχῆς τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, καὶ ἐκ τῆς ὑποίας ἀνεμένετο νὰ προέλθῃ εἰς ἀνώτερος ἐσωτερικὸς πολιτισμὸς, τοῦ ὁποίου φορεὺς θὰ ἦτο μόνον ἡ γερμανικὴ ψυχὴ². Κατὰ τὸν Λούβαριν, αἱ ἀντιλήψεις αὗται ἐγέννησαν τὸν Ἐθνικοσοσιαλισμὸν, ὅστις ἐξετράφη καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων στοιχείων εἰλημμένων ἐκ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Fichte, τοῦ Hegel, τῶν Ρωμαντικῶν, καὶ τοῦ Νίτσε, μετὰ ἰδιότυπον συνδυασμὸν αὐτῶν πρὸς τὰς νέας βιολογικὰς θεωρίας, ὡς καὶ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις μιᾶς ἐσφαλμένης πολιτικῆς σκοπιμότητος³. Πάντως ὁ Ἐθνικοσοσιαλισμὸς ὡς ἐθνικοπολιτικὸν κίνημα ἐξεπήδησεν ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ λαοῦ, ὅστις νικᾷ καὶ ἐπιβάλλεται ἀκόμη καὶ ὅσάκις αἱ ἀντιλήψεις του ἀντιστρατεύονται πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἀλήθειαν⁴. Οὕτως ἡ ἐθνικοσοσιαλιστικὴ Γερμανία ἀνέλαβε συμφώνως πρὸς τὴν ψυχοσύνθεσιν τοῦ λαοῦ τῆς τὸ γιγάντιον ἐγχείρημα τῆς διανοίξεως νέων δρόμων πρὸς νέας μορφὰς τοῦ πολιτισμοῦ. Τοῦ ἐγχειρήματος τούτου ἀκόμη καὶ σήμερον οὐδεὶς δύναται νὰ προῖδῃ πόσαι θὰ εἶναι αἱ συνέπειαι εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὰ πεπρωμένα τῆς ἀνθρωπότητος⁵. Ὁ Λούβαρις χαρακτηρίζει τὸν Ἐθνικοσοσιαλισμὸν τῆς Γερμανίας ὡς κίνημα στηριζόμενον εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἐθνικῆς μάζης, ὡς καὶ εἰς τὴν πίστιν, καθ' ἣν ἡ δημιουργία εἶναι δυνατὴ ἐκ τῶν κάτω καὶ διὰ τῶν μαζῶν, μέχρι τῶν ὁποίων ὅμως οὐδέποτε εἶχε φθάσει οὐσιαστικῶς ὁ πολιτισμὸς τῶν φορέων τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς Γερμανίας⁶. Διὰ ταῦτα ὁ Λούβαρις χαρακτηρίζει τὸν Γερμανικὸν Ἐθνικοσοσιαλισμὸν ὡς «χιλιαστικὴν ἐπανάστασιν καὶ ἀντιθρησκευτικὴν προσδοκίαν»⁷, ταυτίζει δὲ αὐτὸν πρὸς τὸν κομμουνισμὸν, καθόσον ἀμφότεροι διὰ τῆς ἐξάρσεως τῶν βιολογικῶν νόμων ἐξαφανίζουν τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα, ἰσοπεδώνουν τὸ πνεῦμα πρὸς τὴν ὕλην καὶ ὑποτάσσουν τὸ ἄτομον εἰς τὸ κοινωνικὸν σύνολον⁸. Οὕτω κρίνεται ὁ Ἐθνικοσοσιαλισμὸς ὡς ἡ αἰτία τῆς μεγαλύτερας ἐν τῇ ἱστορίᾳ διασπάσεως τῆς ψυχῆς τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ, καθόσον διὰ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ συνετελέσθη ἡ πλέον οὐσιαστικὴ διάστασις με-

1. Ν. Π. 79 ἐξ.

2. Ν. Π. Α' 146.

3. Αὐτόθι.

4. Αὐτόθι.

5. Ν. Π. Α' 44.

6. Ν. Π. Α' 124-126.

7. Ν. Π. Α' 126 πρβλ. καὶ σελ. 22.

8. Ν. Π. Α' 83 ἐξ.

ταξὺ Γερμανίας καὶ πολιτισμοῦ, ἣτις καὶ χαρακτηρίζεται ὡς ἡ ποτὲ ἐμφανισθεῖσα μεγαλυτέρα διάστασις μεταξὺ δυνάμεως καὶ πνεύματος¹, τοσοῦτω μᾶλλον καθόσον ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ ὑπετιμήθησαν ὡς ὀμιχλώδεις, ἀβέβαιοι καὶ ἀνωφελεῖς, αἱ πνευματικαὶ ἐπιστῆμαι, αἱ κατ' ἐξοχὴν ἐπιστῆμαι τοῦ πολιτισμοῦ². Αὗται ἦσαν ἀνεκταὶ μόνον ὡς ἀκίς ἀνελάμβανον τὴν δικαιολόγησιν τῆς πολιτικῆς σκοπιμότητος³.

Ὁ Λούβαρις ἐν τῇ προσπάθειά του, ὅπως δικαιολογήσῃ τὴν γενικωτέραν ἐπικρατήσιν τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ τονίζει, ὅτι τὸ κίνημα τοῦ Χίτλερ πρέπει νὰ κριθῆ ἐντὸς τοῦ εὐρυτέρου πλαισίου τῆς γενικῆς ἀνησυχίας τῶν νεωτέρων χρόνων, ὡς μάλιστα αὕτη κατ' ἀρχὰς ἐξεδηλώθη ὡς τὸ προανάκρουσμα οὐσιαστικώτερας τινὸς ἀλλαγῆς περὶ τὰς ἀξίας καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. «Ὁ νεώτερος ἄνθρωπος στερεῖται συνειδήσεως τῆς ἀμαρτίας ἐξαιρῶν μᾶλλον τὴν πρὸς τὸ θεῖον συγγένειαν παρὰ τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀποστασίαν. Κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ κατηνέχθη ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο τὸ καιριώτερον πλήγμα ὑπὸ τοῦ Νίτσε, διὸ καὶ ἔκτοτε ἐνεφανίσθησαν πολλαὶ ἀπόπειραι δημιουργίας νέας μορφῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ»⁴. «Ὅπως δὲ αἱ ἐκδηλωθεῖσαι προσπάθειαι διὰ τῆς θεοσοφίας, τῆς ἀνθρωποσοφίας, τῆς θρησκείας τοῦ μονισμοῦ, οὐδὲν κατώρθωσαν, οὕτω δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συντελεσθῆ τι τὸ οὐσιαστικώτερον καὶ διὰ τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ⁵. Κατὰ τὸν Λούβαριν, πᾶσα ἄλλη θεώρησις τοῦ γερμανικοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ ἀφήνει αὐτὸν οὐσιαστικῶς ἀνερμήνευτον⁶, καὶ δὲν παρέχει τὴν πραγματικὴν εἰς βάθος καὶ ἔκτασιν εἰκόνα τῆς διασπάσεως τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐνότητος, συνέπεια τῆς ὁποίας ὑπῆρξε καὶ ὁ Ἐθνικοσοσιαλισμός. «Εἰς ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος τῆς Εὐρώπης ἀπαιτεῖται ἢ ἡ ἐμφάνισις ὑπερμέτρως μεγάλης προσωπικότητος ἢ μιὰ πλήρη καταστροφή ἢ μᾶλλον καὶ τὰ δύο, πρῶτον ἢ καταστροφή καὶ δεύτερον ἢ προσωπικότης»⁷. Ὡς εἰδικώτεροι λόγοι ἐπικρατήσεως τοῦ γερμανικοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ ἀπαριθμοῦνται α) ἡ κατὰ τῆς Γερμανίας πίεσις καὶ ἀδικία τῶν νικητῶν, οἱ ὅποιοι ἐλησμόνησαν, ὅτι οἱ Γερμανοὶ δὲν ἦσαν Ἀφρικανοί, ἀλλὰ λαὸς ἔχων πνευματικὸν πολιτισμόν, πρὸς τὸν ὁποῖον οὐδεὶς ἄλλος ἦτο δυνατόν νὰ παραβληθῆ⁸. β) τὸ συναίσθημα τῆς μειονεκτικότητος, τὸ ὁποῖον ἐγεννήθη εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ ἐκ τῆς ἥττης αὐτοῦ, καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ ὑπερδύναμος ἀντίδρασις ἐνὸς ἰσχυροτάτου αἰσθή-

1. Ν. Π. Α' 124.

2. Ν. Π. Α' 125.

3. Ν. Π. Α' 125 ἐξ.

4. Ν. Π. Α' 73.

5. Ν. Π. Α' 130.

6. Ν. Π. Α' 43.

7. Ν. Π. Α' 130.

8. Ν. Π. Α' 42.

ματος ἀδικίας· γ) ἡ περὶ ἀπολύτου προορισμοῦ διδασκαλία τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ἡ δι' αὐτῆς ἐκτραφεῖσα θεωρία τῆς ἐξελέξεως, ὡς καὶ ἡ περὶ φυλετικῆς διακρίσεως διδασκαλία τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ¹. δ) ἡ παραμέλησις πασῶν τῶν μυστικῶν ροπῶν τῆς Γερμανικῆς ψυχῆς ἐν τῇ ζωῇ τῆς Γερμανικῆς Ἐκκλησίας, ἔνεκα τῆς ὁποίας διηκολύνετο ἡ θεοποίησις τοῦ κράτους. Ἡ μυστικοπαθὴς λατρεία τῆς ἰδέας τοῦ κράτους παρουσιάσθη ὡς τὸ ἀναγκαιὸν ἀντιστάθμισμα ἐναντι τῆς ἐξαφανίσεως τοῦ θρησκευτικοῦ μυστικισμοῦ τῶν χριστιανῶν τῆς Γερμανίας². Δι' ὅλων αὐτῶν τῶν στοιχείων ὑπηγορεύθη ὁ μῦθος περὶ τῆς ὑπεροχῆς τῆς Γερμανικῆς φυλῆς, τοῦ ὁποίου βάσις ἐγένετο ἡ βιολογία, συνέπεια δὲ ἡ ὑπερτίμησις τῶν βιολογικῶν ἀξιῶν, ἐκείνων ἀκριβῶς, αἱ ὁποῖαι κατέχουν τὴν κατωτάτην βαθμίδα εἰς τὴν κλίμακα τῶν ἀνθρωπολογικῶν ἀξιῶν³. Τὸ χιτλερικὸν κράτος ἐζήτει διὰ τῆς ὑπερτιμήσεως τῶν βιολογικῶν ἀξιῶν τὴν διάπλασιν τοῦ ὑπερανθρώπου τοῦ Νίτσε, εἰς βάρος τῆς ἐννοίας τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς πραγματικῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτω συνετρίβησαν διὰ τοῦ θεοποιηθέντος κράτους ἡ νόησις καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, τὰ κατ' ἐξοχὴν οὐσιαστικὰ στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος⁴. Πράγματι ὅλα τὰ θέματα τοῦ ἔθνικοσοσιαλιστικοῦ κράτους τῆς Γερμανίας ἀπέβησαν διὰ τοῦ μύθου τῆς «φυλῆς» μία θεολογία, ἡ «Γερμανικὴ Θεολογία», πρώτη συνέπεια τῆς ὁποίας ἦτο ὁ ἐξοβελισμὸς τῆς Π. Δ., ἡ ἀναθεώρησις τῆς ἐρμηνείας τοῦ προσώπου καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ δίωξις τῶν Ἰουδαίων, ἡ ὑπερτροφία τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν Γερμανῶν, διὰ τῆς ἐπικρατήσεως καθαρῶς γερμανικῆς ἠθικῆς, τὸ ὑπέροχον ἐθνικιστικὸν φρόνημα, ἡ ἀκαταλόγιστος αὐτοπεποίθησις τῶν Γερμανῶν ἐπὶ τῶν ἱκανότητων καὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, ὡς καὶ ἡ ἐπαναφορὰ τῆς εἰδωλολατρίας διὰ τῆς θεοποιήσεως τοῦ κράτους⁵. Ὁ Χίτλερ εἶχε πιστέψει, ὅτι τὸ κράτος αὐτοῦ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ βασιθεῖ καὶ ἐπὶ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος⁶, διὸ καὶ ἠθέλησε τὴν συγχώνευσιν τῶν δύο μεγάλων Ἐκκλησιῶν τῆς χώρας του. Ἡ ἀντίδρασις ὁμῶς τῶν Καθολικῶν, ὡς καὶ τῶν πλέον συντηρητικῶν ἐκπροσώπων τοῦ Προτεσταντισμοῦ⁷, ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν προσπάθειαν δημιουργίας μιᾶς νέας Ἐκκλησίας, βασιζομένης εἰς τὰς περὶ φυλῆς ἀρχὰς τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ⁸. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ Χίτλερ διέλυσε τὸν σύνδεσμον τῶν συντηρητικῶν Παστόρων, ἀπέπεμψεν

1. Ν. Π. Α' 73.

2. Ν. Π. Α' 42 ἐξ.

3. Ν. Π. Α' 83.

4. Αὐτόθι.

5. Ν. Π. Α' 41 ἐξ. καὶ 126.

6. Ν. Π. Α' 125.

7. Ν. Π. Β' 33.

8. Ν. Π. Α' 125 καὶ 130.

ἐκ τῶν Πανεπιστημίων. ὄλους τοὺς διαπρεπεῖς καθηγητὰς τῆς Θεολογίας¹, καὶ ὑπεστήριξε σκανδαλωδῶς τοὺς «Γερμανοὺς Χριστιανούς», πρὸς ἐπιβολὴν δι' αὐτῶν τῶν σχεδίων του. Ὁ Λούβαρις χαρακτηρίζει ὅλην αὐτὴν τὴν προσπάθειαν ὡς νέον εἶδος θρησκευτικοῦ συγκρητισμοῦ, ὑπενθυμίζοντος τὰς δογματικὰς ἐριδας τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας². Οὕτω τὸ κίνημα τοῦ Χίτλερ παρουσιάζεται ὡς ἐπανάστασις κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ; διότι δι' αὐτοῦ ὑποτιμᾶται ἡ ἀξία τῆς προσωπικότητος καὶ τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν³. Ἡ ἀληθὴς φυσιογνωμία τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκφρασθῇ καλύτερον παρὰ διὰ τῆς τυραννίας⁴.

6. Ἡ θρησκευτικὴ ἀξία τῆς τέχνης.

Ὁ Λούβαρις ἐξετίμησέ πνευματικῶς τὴν τέχνην ὅσον ὀλίγοι. Καίτοι ὁ ἴδιος οὐδεμίαν εἶχε καλλιτεχνικὴν ἰκανότητα, οὔτε ζωγραφικῆς, οὔτε ποιήσεως, οὔτε μουσικῆς, παρὰ ταῦτα ἦτο εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς του μέγας καλλιτέχνης, ἀφ' ἑνὸς διότι ἦτο ἀριστοτέχνης τοῦ λόγου, ἐνδιαθέτου, προφορικοῦ, καὶ γραπτοῦ, ἀφ' ἑτέρου διότι δι' αὐτὸν πᾶσαι αἱ μορφαὶ τῆς τέχνης ἦσαν ὑπέροχα μέσα ἀναγωγῆς καὶ μεταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου εἰς τοὺς κόσμους τοῦ μεγάλου μυστηρίου. Διὰ ταῦτα ἐξετίμα τὴν τέχνην ὡς ἐκφρασιν τοῦ ἀοράτου ἐν τοῖς ὄρατοῖς⁵. Ἐν πρώτοις ἐδέχετο, ὅτι ἡ τέχνη ἐκφράζει τὴν πνευματικὴν σχέσιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν ἔξω κόσμον. Εἶναι δὲ ἡ σχέση αὕτη τί κατ' ἐξοχὴν θεῖον, διὰ τοῦτο καὶ ἔχει ὡς κύριον χαρακτηριστικὸν τὴν ἐννοιαν τοῦ ὠραίου. «Καὶ εἶναι γνωστὸν ὅτι ὠραῖον εἶναι μόνον πᾶν ὅ,τι δανείζεται φῶς ἀπὸ τὴν ὠραιότητα τῆς ψυχῆς»⁶, διότι «ἡ ὁμορφιά εἶναι μόνον ἀνταύγεια λαμπηδόνων, ποὺ φωτίζουν τὸ ἄδυτον τῆς ψυχῆς»⁷. Διὰ τοῦτο καὶ αὐταὶ «αἱ ἐναλλαγαὶ ὅλων τῶν καλλιτεχνικῶν μορφῶν, τὰς ὁποίας ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἡ ἱστορία τῆς τέχνης, εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν μεταβολῶν ποὺ ὑφίσταται ἡ ἀνθρωπίνη βούλησις»⁸ ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῆς ἐπιδράσεων τῆς φύσεως. Ἐκάστη μορφή τῆς τέχνης ἐκπηγάζει ἐκ τῆς καλλιτεχνικῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἀντίδρασις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν ἔξω κόσμον. Ἡ ἀντίδρασις αὕτη προϋποθέτει τὴν διάκρισιν μεταξὺ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ πνεύματος, πραγματικότητος καὶ ἐσωτερικῶν μυστικῶν ἀξιῶν⁹. Οὕτω λ.χ. ἡ φύσις χρησιμεύει

1. Ν. Π. Α' 125.

2. Ν. Π. Α' 84 καὶ 126.

3. Ν. Π. Α' 84.

4. Ν. Π. Α' 132.

5. Ν. Π. Α' 188.

6. Ν. Π. Α' 69.

7. Ν. Π. Α' 118-119.

8. Ν. Π. Α' 142.

9. Ν. Π. Α' 142.